

Öğrenme Güçlüğü Olan Çocukların Sözel Olmayan İpuçları ile Aktarılan Duyguları Algılama Becerileri

Burcu Kılıç Tülü
Ankara Üniversitesi

Cevriye Ergül
Ankara Üniversitesi

Özet

Bu çalışmada öğrenme güçlüğü olan ve normal gelişim gösteren çocukların sözel olmayan ipuçları aracılığı ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri karşılaştırılmıştır. Çalışma grubunu üçüncü, dördüncü, beşinci sınıfa devam eden 60 öğrenme güçlüğü olan, 60 normal gelişim gösteren çocuk oluşturmuştur. İlişkisel tarama modeli kullanılan çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen “Sözel Olmayan İpuçlarını Algılama Becerilerini (SOİ-AB) Değerlendirme Aracı” kullanılarak altı duygu (mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tikslenme, şaşkınlık) durumu dört boyutta (yüz, vücut, ses ve sosyal hikaye) incelenmiştir. Veriler tek yönlü varyans analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, öğrenme güçlüğü olan çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duyguları algılama becerilerinin normal gelişim gösteren akranlarından yetersiz olduğu bulunmuştur. Üçüncü ve dördüncü sınıfa devam eden öğrenme güçlüğü olan çocuklar sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerinde anlamlı ölçüde akranlarından farklılaşırken, beşinci sınıfa devam eden öğrenme güçlüğü olan çocuklar akranlarından anlamlı düzeyde farklılaşmamışlardır. Öğrenme güçlüğü olan kız ve erkek çocuklar arasında ise anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Anahtar kelimeler: Öğrenme güçlüğü, sosyal beceriler, sözel olmayan iletişim, duygu durumlarını algılama, sözel olmayan ipuçları

Abstract

In this study, perception of affect via nonverbal cues was investigated in children with learning disabilities comparing to their peers with typical development. The participants were third, fourth, and fifth graders consisting 120 children in total. The relational method of screening was used in the study. Data were gathered by using the Test of Perception of Affect Via Nonverbal Cues (TPANC) developed by the researchers. The test had four subtests including mimics, posture/gestures, voice, and social stories with each examining perception of nonverbal cues related to six different emotions (happiness, sadness, fear, anger, amazement, and disgust). One-Way-Analysis of Variance was used to analyze the data. Results showed that the performance of children with learning disabilities in perceiving nonverbal cues of affect was significantly lower than their peers with typical developments in all subtests. Significant differences were found between children with learning disabilities and typical development in third and fourth grades. No significant differences were found between the performances of boys and girls with learning disabilities.

Key words: Learning disabilities, social skills, nonverbal communication, perception of affects, nonverbal cues

Yazışma Adresi: Uzm. Burcu Kılıç Tülü, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Özel Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci Kampüsü, 06590, Cebeci/Ankara

E-posta: tulu@ankara.edu.tr

Yazar Notu: Bu çalışma ilk yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Öğrenme güçlüğü (ÖG), son 30-40 yılda üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan özel eğitim konularından biridir. Bunun temel nedenlerinden birisi ÖG olan çocukların özel gereksinimli çocuklar içerisindeki en büyük grubu oluşturması ve sayılarının hızla artmasıdır (Flanagan, Ortiz ve Alfonso, 2011; Lerner, 2001). ABD’de bildirilen bazı rakamlara göre okul çağındaki çocukların yaklaşık % 5-15’i ÖG ile tanılanmaktadır (National Center for Learning Disabilities, 2011). ÖG olan çocuklar okuma, yazma ve matematik gibi akademik alanlarda önemli güçlükler yaşamaktadırlar (Bender, 2008; Lerner, 2001). Bu çocukların akademik başarısızlıklarının yanı sıra sosyal becerilerinde de güçlükler yaşadıkları, çok sayıda araştırma sonucunda görülmektedir (Bauminger, Edelsztein ve Morash, 2005; Bryan, 1977; Reiff ve Gerber, 1990). ÖG olan çocukların üçte birinin sosyal beceri alanında problemler yaşadıklarını ifade edilmektedir (Bryan, 1977; Kavale ve Forness, 1996). Yapılan çalışmalarda ÖG olan çocukların akranlarıyla olumlu sosyal etkileşimler kurmakta zorlandıkları, çevreleri ile etkileşim kurmaktan uzak durdukları ve genellikle akranları ve öğretmenleri tarafından dışlandıkları belirlenmiştir (Tur-Kaspa ve Bryan, 1996; Vaughn, Elbaum ve Schumm, 1996).

Carlson (1987) ÖG olan çocukların sosyal becerilerini kullanarak problemleri çözmeye ve arkadaşlarıyla olan sorunlarına alternatif çözümler üretmede akranlarından daha yetersiz oldukları, amaçlarına ulaşmak için uygun olmayan iletişim yolları seçtikleri ve sosyal kabulü sağlayacak davranışlar hakkında bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu belirtmektedir. ÖG olan çocukların diğer kişilerin niyetlerini doğru bir şekilde tanımlamadıkları, iletişimde gelişen sözel olmayan ipuçlarını yorumlamadıkları ve bu nedenle uygun iletişim davranışlarını seçemedikleri ifade edilmiştir (Nabuzako ve Smith, 1999; Nowicki ve Duke, 1992). Oysa sosyal ortamlarda kendiliğinden gelişen ortalama bir iletişimin %10’unu sözcükler, %30’unu ses tonu, %60’ını yüz ifadeleri ve vücut hareketleri oluşturmaktadır (Altıntaş, 2005; Goldin ve Meadow, 2000). ÖG olan çocukların sosyal becerilerde yaşadıkları güçlüklerin temelinde, sözel olmayan ipuçlarını algılamadaki yetersizliklerinin olduğu ifade edilmektedir (Bauminger, Edelsztein ve Morash, 2005; Cartledge, 2005; Jackson, Enright ve Murdock, 1987; Sprouse, Hall, Webster ve Bolen, 1998; Tur-Kaspa ve Bryan, 1994; 1996).

Öğrenme Güçlüğü Olan Çocukların Sözel Olmayan İpuçlarını Algılama Problemleri

İletişimde uygun yanıtlar verebilmek için yüz ifadeleri, vücut hareketleri ve ses tonu ile aktarılan sözel olmayan ipuçlarının doğru olarak tanınması önemlidir (Holder ve Kirkpatrick, 1991). Buna karşın, ÖG olan çocukların sözel olmayan ipuçlarını yorumlama beceri-

lerinde problemler yaşadıkları belirlenmiştir (Bloom ve Heath, 2009; Dimitrovsky, Spector, Levy-Shif ve Vakil, 1998; Petti, Voelker, Share ve Hayman-Abello, 2003). Nabuzako ve Smith (1999) çalışmalarında ÖG olan çocukların sözel olmayan ipuçlarını daha az kullandıklarını, sosyal durumları yorumlarken akranları ile aynı sosyal ipucunu kullandıkları halde farklı sonuçlar çıkardıklarını ve bu yüzden sosyal davranışların doğasında gelişen durumlarla ilgili yanlış kararlar verdiklerini göstermiştir. Reiff ve Gerber (1990) ise yaptıkları çalışmada, ÖG olan çocukların sözel olmayan ipuçlarındaki duyguları algılama, bütünleştirme ve bu ipuçlarını kullanarak çıkarımlar yapma becerilerinde yetersizliklerinin olduğunu bulmuşlardır. İletişim sırasında ÖG olan çocukların konu dışı ayrıntıları temel alarak esas unsurları göz ardı etmelerinin, sosyal etkileşimleri sırasında olaylarla ilgili çıkarım yapma ve sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerini etkilediğini belirtmişlerdir.

Yüz ifadeleri, duruşlar, jestler ve ses tonlarındaki sözel olmayan ipuçlarının kullanıldığı diğer bir çalışmada ise ÖG olan çocukların yüz ifadelerinde ve duruşlarda gelişen ipuçlarını anlamakta normal gelişim gösteren akranlarına göre daha başarısız oldukları, jestler ve ses tonları alanlarında ise tüm çocukların zorlanmaları nedeniyle NGG akranlarından farklılaşmadıkları belirtilmiştir (Petti ve ark., 2003). Ayrıca Whiting ve Robinson’un (2002) çalışmalarında ÖG olan çocukların ipuçlarını tanımada daha fazla zaman harcadıkları belirlenmiştir. Özellikle küçük ÖG olan çocukların, büyük çocuklara göre; erkeklerin ise kızlara göre daha fazla zaman harcadıkları ve erkeklerin daha sık yanlış cevaplar verdikleri gözlenmiştir. Çalışmalarda genel olarak ÖG olan çocukların en çok ses tonları ile aktarılan sözel olmayan ipuçlarını tanımada zorlandıkları bulunmuştur (Axelrod, 1982; Bryan, 1977; Petti ve ark., 2003).

Öğrenme Güçlüğü Olan Çocukların Duygu Durumlarına İlişkin Sözel Olmayan İpuçlarını Algılama Problemleri

Başarılı bir iletişimde kişilerin duygu durumlarını uygun ifadelerin ve davranışların kullanılması son derece önemlidir. Bu nedenle, sözel ve sözel olmayan ipuçlarını doğru bir şekilde değerlendirerek kişilerin içinde buldukları duygu durumlarının ayırt edilebilmesi gerekmektedir (Holder ve Kirkpatrick, 1991). Sözel olmayan ipuçlarının duygu durumlarını anlamak için kullanılması çoğu durumda gereklidir, çünkü kişiler birçok durumda duygu durumlarını sözel ipuçları ile ifade etmeyi tercih etmezler (Goldin ve Meadow, 2000). ÖG olan çocukların ise diğerlerinin duygularını anlamada, ayırt etmede ve sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duyguları yorumlamada problemler yaşadıkları belirtilmektedir (Bruno, 1981; Meadan ve Halle, 2004; Petti ve ark., 2003; Sisterhan ve Gerber, 1989).

Çocukların yüz ifadelerindeki, hareketlerdeki, ses tonlarındaki duyguları anlama becerileri yaş ile orantılı gelişimsel bir süreç içerisinde ilerlemektedir (Walden ve Baxter, 1989). Örneğin; bebekler doğduktan üç ay sonra sadece annelerinin yüz ifadelerinden mutlu, üzgün ya da kızgın olduğunu anlayabilirken (Tronick, 1989), 8-10 aylık olduklarında sosyal durumlar karşısında tüm aile bireylerinin yüz ifadeleri, hareket ve ses tonlarındaki duyguları algılayarak kendi davranışlarını onların duygularına göre düzenleyebilmektedirler (Hetherington ve Parke, 1993; Shaffer, 1996). Çocuklar üç ile dört yaşına geldiklerinde aile üyeleri dışındaki kişilerde de mutluluk, üzüntü, korku, kızgınlık, şaşkınlık ve heyecan duygularını anlamaya başlarken (Denham, Zoller ve Couchoud, 1994; Shaffer, 1996) beş yaşına geldiklerinde ise diğerlerinin hangi duyguyu niçin hissettiklerini anlamaya başlamaktadırlar (Shaffer, 1996). Üç ile beş yaşındaki çocukların mutluluk gibi pozitif duyguları, korku ve kızgınlık gibi olumsuz duygulardan daha iyi anlayabildikleri ve buna benzer olarak yetişkinlerinde, çocukların yüz ifadelerindeki ve hareketlerindeki olumlu duyguları, olumsuz duygulardan daha iyi anladıkları görülmektedir (Hetherington ve Parke, 1993). Yedi ile dokuz yaş arasındaki çocuklar ise suçluluk, yalnızlık, gurur, utanç gibi karışık duyguları anlama becerilerine sahip olmakta ve aynı anda birden çok duygunun hissedilebileceğini anlamaktadırlar (Hetherington ve Parke, 1993). Buna ek olarak, hangi duygunun sonucunda, hangi yüz ifadelerinin, hareketlerin ya da sosyal durumların oluşabileceğini tahmin edebilmektedirler (Friend ve Davis, 1993). Çocuklarda yaş ile orantılı olarak gelişimsel bir süreç içerisinde ilerleyen bu beceriler diğerleriyle ve akranlarıyla olan etkileşimlerinin artması ile gelişmektedir (Hetherington ve Parke, 1993; Shaffer, 1996). Ancak, ÖG olan çocukların akran etkileşimlerinin az ve/veya yetersiz olmasının, bu duyguları anlama becerilerinin gelişmesi için az fırsat bulmalarına neden olduğu ve çocukların orta çocukluk-taki (7-12 yaş) akran etkileşimlerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir (Bauminger ve ark., 2005).

Bauminger ve arkadaşları (2005) sosyal hikâyeler içinde geçen sekiz duyguyu (mutluluk, üzüntü, öfke, korku, utanç, yalnızlık, gurur ve suçluluk) kullanarak ÖG olan ve NGG toplam 100 çocuğun sosyal bilişsel süreçlerini değerlendirmişler ve ÖG olan çocukların, sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını akranlarına oranla daha az kullandıklarını, hikâyelerle ilgili daha az bilgi hatırladıklarını ve gereksiz bilgiler eklediklerini görmüşlerdir. Most ve Greenbank (2000) ise ÖG olan çocukların üç farklı şekilde sunulan (görsel; işitsel; görsel-işitsel) mutluluk, üzüntü, korku, tiksinti, şaşkınlık ve öfke duygularını tanıma becerilerini incelemişler ve görsel-işitsel olarak sunulan duyguların sadece işitsel ya da sadece görsel olarak sunulan duygulara göre daha iyi tanımlandığını, ancak ÖG olan çocukların üç durumda

da akranlarının gerisinde kaldıklarını belirlemişlerdir. Benzer şekilde, bir diğer çalışmada da ÖG olan çocukların yüz ifadelerindeki duyguları tanıma akranlarından daha düşük performans gösterdikleri bulunmuştur (Spruse ve ark., 1998). Bryan'ın (1977) ve Axelrod'un (1982) ÖG olan ve NGG çocukların videolardaki hareketleri ve ses tonlarını duygulara göre yorumlama becerilerini karşılaştırdığı çalışmalarda da ÖG olan çocukların sözel olmayan ipuçlarını yorumlamakta NGG çocuklardan daha fazla zorlandıkları belirlenmiştir.

ÖG olan çocukların yaş düzeylerinin de sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri üzerinde etkili olduğunu gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Agaliotis ve Kalyva, 2008; Bloom ve Heath, 2009; Dimitrovsky ve ark., 1998; Holder ve Kirkpatrick, 1991; Jackson ve ark., 1987; Sisterhan ve Gerber, 1989). Yaşları ilerledikçe sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerinde bazı gelişmeler olduğu alan yazında bildirilen bulgular arasında olmasına rağmen, güçlüklerinin ileri yaşlarda da devam etmesi söz konusu olabilmektedir (Dimitrovsky ve ark., 1998; Jackson ve ark., 1987). Örneğin, Jackson ve arkadaşları (1987), ÖG olan çocukların duygu durumlarına ilişkin sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerinin yaşla birlikte geliştiğini ancak, iki grubun becerileri arasındaki farkın 17 yaşına kadar devam ettiğini bulmuşlardır. Dimitrovsky ve arkadaşları (1998) ise 9-12 yaşlarındaki ÖG olan çocukların yaşları büyüdükçe yüz ifadelerindeki korku ve tiksinti duygularını tanıma daha küçük yaşta ÖG olan çocuklardan daha başarılı olduklarını belirlemişlerdir. Sisterhan ve Gerber (1989) ise 14, 16, 18 yaşlarında ÖG olan ve NGG çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duyguları algılama becerilerini değerlendirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duyguları algılama becerilerinin yaşla birlikte geliştiği, 18 yaşındaki ÖG olan çocukların sunulan durumlardaki ipuçlarını daha küçük yaşta çocuklara göre daha iyi çözümledikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra ÖG olan çocukların her yaş döneminde sözel olmayan ipuçlarını yorumlamada NGG akranlarından daha yetersiz olduğu bulunmuştur.

Ülkemizde ise ÖG olan çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duyguları algılama becerilerini değerlendiren herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buna karşın, diğer yetersizliklere sahip çocukların ve normal gelişim gösteren bireylerin yüz ifadelerini algılama becerilerine ilişkin bazı çalışmalar olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmalardan biri Yıldırım (1999) tarafından yapılan ve 7-17 yaş arası toplam 164 hafif zihin engelli çocuğun yüz ifadelerini anlama becerilerinin değerlendirildiği çalışmadır. Araştırmacı tarafından çocukların yüz ifadelerindeki dört farklı duyguyu (mutluluk, üzüntü, kızgınlık, şaşkınlık) tanıma becerileri değerlendirilmiştir. Sonuçlar, zihin engelli çocukların yüz ifadelerindeki

duyguları tanımada yaş düzeyinde farklılaşmadıklarını ancak, cinsiyetler arasında kızgın yüz ifadesini tanıma-da kızların erkeklere göre, şaşkın yüz ifadesini tanımada ise erkeklerin kızlara göre daha başarılı oldukları bulunmuştur. Bir diğer çalışmada ise Dökmen (1986), yüz ifadeleri konusunda verilecek bir eğitimin, duygusal yüz ifadelerini anlama ve iletişim çatışmalarına girme eğilimleri üzerinde etkili olup olmayacağını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu çalışmada 20-22 yaşları arasında bulunan 48 kişi ile çalışılmış ve yüz ifadeleri konusunda eğitim alan deney grubundaki kişilerin yüz ifadelerini tanıma becerilerinde ilerleme olduğu, kişilerarası çatışmalara girme eğilimlerinde de belirgin bir azalma olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, alanyazında ÖG olan çocukların sözel olmayan iletişim ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını tanımaya ilişkin yoğun problemler yaşadıklarını gösteren çok sayıda çalışma sonucu bulunmasına rağmen, Türkiye’de bu alanda yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla, bu çalışmanın alandaki eksikliği gidereceği, ÖG olan Türk çocukların sözel olmayan ipuçlarını algılama becerileri hakkında bilgi sağlayacağı ve alanda yapılacak diğer çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmanın amacı üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden ÖG olan ve NGG çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerilerini değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda ÖG olan çocuklar NGG akranlarıyla karşılaştırılmış ve aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. ÖG olan ve NGG çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. ÖG olan ve NGG çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. ÖG olan ve NGG çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ilinde bulunan 60 ÖG olan ve 60 NGG (karşılaştırma grubu) toplam 120 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmaya her bir sınıf düzeyinden 20 çocuk katılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre dağılımları Tablo 1’de sunulmuştur.

Öğrenme güçlüğü grubunda yer alan çocuklar Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinden öğrenme güçlüğü tanısı almış, ilköğretim okullarının kaynaştırma programlarına devam eden, destek eğitim hizmetlerinden yararlanan ve öğrenme güçlüğünden başka tanısı olmayan

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Çocukların Cinsiyet ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımları

Sınıf	Cinsiyet	ÖG (n = 60)	NGG (n = 60)	Toplam
3.sınıf	Kız	10	10	20
	Erkek	10	10	20
4.sınıf	Kız	8	10	18
	Erkek	12	10	22
5.sınıf	Kız	9	10	19
	Erkek	11	10	21

çocuklar arasından seçilmiştir. Kontrol grubundaki çocuklar ise ÖG olan çocuklarla aynı ilköğretim okullarına devam eden ve NGG çocuklar arasından ÖG olan çocukların sınıf düzeyleri ve cinsiyetleri temelinde eşleştirme yapılarak seçilmiştir. Araştırmada altı ilçedeki toplam 21 okuldan ve üç özel özel eğitim kurumundan veri toplanmıştır. Çankaya’dan 44, Mamak’tan 29, Keçiören’den 29, Altındağ’dan 11, Yenimahalle’den beş, Sincan’dan iki çocuk çalışmada katılımcı olarak yer almışlardır. ÖG olan çocukların 34’üne özel özel eğitim kurumlarından, 56’sına ise devlet okullarından ulaşılmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Geliştirme Süreci

Araştırma modeli olarak ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı araştırmada çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerilerini ölçmek üzere araştırmacılar tarafından geliştirilen “Sözel Olmayan İpuçlarını Algılama Becerilerini Değerlendirme Aracı (SOİAB)” kullanılmıştır. Değerlendirme aracını geliştirme sürecinde yurt dışında sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını değerlendiren testler incelenmiş (The Four Factor Tests of Social Intelligence; O’ Sullivan ve Guilford, 1976; The Pictures of Facial Affect; Ekman ve Friesen, 1976; The Profile of Nonverbal Sensitivity, PONS; Rosenthal, Hall, DiMatteo, Rogers ve Archer, 1979; The Diagnostic Analysis of Nonverbal Accuracy, DANVA; Nowicki ve Duke, 1994; Social Information Processing, SIP; Dodge, 1986) ve benzer test maddeleri oluşturulmuştur. SOİAB, ilgili testlerde de yaygın olarak kullanılan altı temel duyguyu (mutluluk, üzüntü, kızgınlık, şaşkınlık, korku ve tikslenme) içermiştir. Tüm duygular değerlendirme aracında dört alt alanda (yüz ifadeleri, hareket/duruş, ses tonları ve sosyal hikâyeler) incelenmiştir. Aşağıda alt alanlara ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Yüz İfadeleri Alt Alanı. Bu bölüm bir yetişkin erkek, bir yetişkin kadın, bir kız çocuk ve bir erkek çocuğun belirlenen altı duyguyu (mutluluk, üzüntü, kızgınlık, korku, şaşkınlık ve tikslenme) ifade ederken çekilmiş

fotoğraflarından oluşmaktadır. Fotoğraflarda modellerin sadece yüzü görünmektedir (bkz., Ek-1). Bu bölümde çocuklara “Şimdi sana bazı resimler göstereceğim. Sana gösterdiğim resimdeki kişinin yüz ifadesindeki duygunun ne olduğunu seçeneklerden bularak bana söylemeni isteyeceğim. Hazır mısın? Sence resimdeki kişi bu altı duygudan hangisini hissediyor?” yönergesi verilmiştir. Bölümde 24 soru yer almaktadır.

Hareket/Duruş Alt Alanı. Bu bölümde bir yetişkin kadın, bir yetişkin erkek, bir kız çocuk ve iki erkek çocuğun video çekimleri yer almıştır. Bölümde mutluluk, üzüntü, kızgınlık ve korku olmak üzere dört duygu yer almaktadır. Modellerin yüzlerinin görülmemesine dikkat edilerek sadece vücut hareketlerinin kullanıldığı video çekimleri yer almaktadır. Her bir video 1-3 saniye arasında sürmektedir. Videolarda gösterilen her duygu, farklı hareketlerle ifade edilmiştir. Çekimler esnasında modeller koyu ve düz renk giysiler giymiştir. Bu bölümde çocuklara “Şimdi sana bazı videolar göstereceğim. Videodaki kişinin hangi duyguyu hissederek bu hareketi yaptığını seçeneklerden bulup bana söylemeni isteyeceğim. Hazır mısın? Sence videodaki kişi bu dört duygudan hangisi hissediyor?” yönergesi verilmiştir. Bölümde sekiz soru yer almaktadır.

Ses Tonları Alt Alanı. Bu bölümde iki yetişkin kadın, iki yetişkin erkek, bir kız çocuk ve bir erkek çocuktan alınan ses kayıtları kullanılmıştır. Modeller “Yemeğin tadına baktın mı?” cümlesini altı duyguyu (mutluluk, üzüntü, kızgınlık, korku, şaşkınlık ve tikslenme) ifade edecek şekilde farklı ses tonu ve vurguyla seslendirmişlerdir. Bu bölümde çocuklara “Şimdi sana bazı ses kayıtları dinleteceğim. Bu ses kayıtlarında hep aynı cümleyi duyacaksınız. Cümle, “Yemeğin tadına baktın mı?”. Cevap verirken kişilerin seslerindeki duyguyu seçeneklerden bularak bana söylemeni isteyeceğim. Hazır mısın? Sence bu kişi bu altı duygudan hangisi hissediyor?” yönergesi verilmiştir. Bölümde 12 soru yer almaktadır.

Sosyal Hikayeler Alt Alanı. Bu bölümde altı duygudan (mutluluk, üzüntü, kızgınlık, korku, şaşkınlık ve tikslenme) her biri için sosyal durum içeren iki kısa hikaye yer almaktadır. Çocuklara “Şimdi sana birkaç kısa hikaye okuyacağım. Sence hikayedeki kişiler hangi duyguyu hissetmiştir söylemeni isteyeceğim. Hazır mısın?” yönergesi verildikten sonra “Sevda hep bir gitarı olsun isterdi. Bir akşam babası elinde bir gitarla eve geldi. Sence Sevda ne hissetti?” (cevap: mutlu) şeklinde 12 sosyal hikaye okunmuştur. Sosyal hikayeler çocuklara okunurken herhangi bir duyguyu anımsatacak tonlama ve duyguya yer verilmemiş, bütün sosyal hikayeler aynı ses tonuyla okunmuştur. Bölümde 12 soru yer almaktadır.

Değerlendirme aracında yer alacak soru maddelerinin oluşturulması sürecinde; profesyonel bir tiyatrocu ve bir tiyatro okuluna devam eden öğrencilerle çalışılmıştır. Duyguları anlatan fotoğraflar modellere gösterilerek her

bir duyguda yüzün alacağı ifadeler örneklendirilmiştir. Deneme çekimlerinden sonra iki yetişkin kadın, iki yetişkin erkek, bir kız çocuk, iki erkek çocuk model ile çalışmaya devam edilmesine karar verilmiştir. Belirlenen modellerle yüz ifadeleri alt alanı için fotoğraf çekimleri tekrarlanmış ve diğer iki alt alan (hareket/duruş ve ses tonları) için ise video çekimleri ve ses kayıtları alınmıştır. Ses tonları bölümünün bir müzik yönetmeni eşliğinde stüdyo ortamında çekimleri yapılmıştır. Sosyal hikayeler ise araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Tüm alanlarda yer alması hedeflenen soru sayısının iki katı kadar fotoğraf, video, ses kaydı alınmış ve sosyal durum oluşturulmuştur. Araçta yer alacak soruları belirlemek için tiyatro alanından bir uzman ve özel eğitim alanından da üç uzmanın bulunduğu bir panel düzenlenmiş ve her duyguyu en iyi anlatan maddeler seçilmiştir. Seçilen fotoğraflar ve videolar uzman bir grafikçi tarafından renk, ışık, uzaklık-yakınlık ve parlaklık unsurları göz önüne alınarak düzenlenmiş ve 56 soruluk SOİAB Değerlendirme Aracı oluşturulmuştur. Maddeler son düzenlemeleri yapıldıktan sonra uygulama kolaylığı göz önünde bulundurularak bir bilgisayar sunum programına aktarılmıştır. Tüm duygular her alt alanda karışık bir sıra ile ve arka arkaya gelmeyecek şekilde sıralanmıştır. Alt alanlardaki sorular ekranın sol kısmında % 70’lik bir alana yerleştirilmiş, geri kalan % 30’luk kısımda ise çocukların seçmesi için içlerinde bir doğru yanıtın bulunduğu şıklar yer almıştır. Bütün sorularda şıklar aynı sırada verilmiştir. Testin tüm alt alanlarının uygulanması sırasında çocukların anlamadıkları ve tekrar görmek istedikleri sorular olduğunda soru içeriğini bir kez daha izlemelerine ya da dinlemelerine izin verilmiştir. Her alt alandaki sorular puanlanırken doğru yanıtlara 1, yanlış yanıtlara 0 puan verilmiştir.

İşlem

Değerlendirme aracı tamamlandıktan sonra araçtaki soruların çocuklar tarafından anlaşılabilirliğini ölçmek amacıyla üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden 21 çocuk ile pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda değerlendirme aracında yer alan her bir sorunun pilot uygulamaya katılan tüm çocukların en az %50’si tarafından doğru olarak cevaplandığı görülmüştür. Uygulama sonunda elde edilen verilerin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Bu değerlendirme sonucunda soruların çocuklar tarafından anlaşılabilir olduğuna karar verilmiş ve veri toplama çalışmalarına başlanmıştır.

Veri toplama sürecinde öncelikli örneklemin temsiliyet gücünü artırmak için alt, orta, üst sosyoekonomik düzeyden eşit sayıda çocuğun çalışmada yer almasına dikkat edilmiştir. Uygulamalar bilgisayar kullanılarak sessiz bir ortamda ve bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Uygulamaların yapıldığı odalarda dikkat dağıtıcı

unsurların bulunmamasına dikkat edilmiştir. Her uygulama ortalama 20 dakika sürmüştür ve uygulama sırasında ara verilmemiştir. Çocukların verdikleri yanıtlar SOİAB Değerlendirme Formu'na kaydedilmiştir.

Uygulama güvenilirliğinin hesaplanması amacıyla özel eğitim alanında yüksek lisans yapmakta olan bir bağımsız gözlemci rastgele seçilen 15 çocuk ile yapılan uygulamaların video kayıtlarını izlemiştir. Her çocuk için hesaplanan güvenilirlik yüzdeleri kullanılarak uygulama güvenilirliği ortalamaları hesaplanmıştır ve %100 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Araştırma verileri tek yönlü varyans analizi (One-Way Analysis of Variance; ANOVA) kullanılarak analiz edilmiştir. Grup karşılaştırmaları sonucu elde edilen değerlerin etki büyüklükleri de hesaplanmıştır. Etki büyüklüklerinin değerlendirilmesinde Green ve Salkind' in (2005) küçük, orta ve büyük etki büyüklükleri için belirlemiş oldukları kesme noktaları dikkate alınmıştır. Bu kesme noktaları küçük, orta ve büyük etki büyüklükleri için sırasıyla .01, .06 ve .14 olarak kabul edilmektedir. Aşağıda araştırmanın soruları doğrultusunda gerçekleştirilen analiz sonuçları sunulmuştur.

Sözel Olmayan İpuçlarını Algılama Becerilerinin Gruplar Arası Karşılaştırılması

Analizler sonucunda, yüz ifadeleri ($F_{1,118} = 16.64, p < .001, \eta^2 = .12$), hareket/duruş ($F_{1,118} = 24.64, p < .001, \eta^2 = .17$), ses tonları ($F_{1,118} = 28.55, p < .001, \eta^2 = .19$) ve sosyal hikâyeler ($F_{1,118} = 23.87, p < .001, \eta^2 = .16$) alt alanlarında iki grubun puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Tablo 2'de özetlenen analiz sonuçlarına bakıldığında SOİAB değerlendirme aracının tüm alt alanlarında ÖG olan çocukların, NGG akranlarından daha düşük puanlar aldıkları görülmektedir.

Gruplar arasındaki farkın etki büyüklüklerinin yüz ifadeleri alt alanında orta düzeyde, hareket/duruş, ses tonları ve sosyal hikâyeler alt alanlarında ise yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. En yüksek etki büyüklüğünün ses tonları alt alanında olduğu dikkati çekmiştir.

Sözel Olmayan İpuçlarını Algılama Becerilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Gruplar Arası Karşılaştırılması

ÖG olan ve NGG çocukların SOİAB değerlendirme aracından aldıkları puanlar her bir sınıf düzeyinde karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir. Buna göre, üçüncü sınıf düzeyinde gruplar arası farklılıklar yüz ifadeleri ($F_{1,38} = 17.70, p < .001, \eta^2 = .31$), hareket/duruş ($F_{1,38} = 27.28, p < .001, \eta^2 = .41$), ses tonları ($F_{1,38} = 38.13, p < .001, \eta^2 = .50$) ve sosyal hikâyeler ($F_{1,38} = 16.39, p < .001, \eta^2 = .30$) alt alanlarında anlamlı farklılığa ulaşmıştır. Tüm alt alanlarda ÖG olan çocuklar, NGG akranlarından daha düşük puanlar almışlardır. Etki büyüklüklerine bakıldığında ise ÖG faktörü ile SOİAB değerlendirme aracı ile değerlendirilen beceriler arasındaki ilişkinin oldukça güçlü olduğu bulunmuştur. Dördüncü sınıf düzeyinde gruplar arası farklar yüz ifadeleri alt alanında anlamlı farklılığa ulaşmazken, hareket/duruş ($F_{1,38} = 10.37, p < .01, \eta^2 = .21$), ses tonları ($F_{1,38} = 9.61, p < .01, \eta^2 = .20$) ve sosyal hikâyeler ($F_{1,38} = 11.84, p < .001, \eta^2 = .23$) alt alanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Anlamlı farklılıkların bulunduğu hareket/duruş, ses tonları ve sosyal hikâyeler alt alanlarındaki büyüklüklerinin ise yüksek olduğu görülmüştür. Beşinci sınıf düzeyinde ise ÖG olan çocukların NGG çocuklardan daha düşük puanlar almalarına rağmen, gruplar arası farklar, SOİAB değerlendirme aracının hiçbir alt alanında anlamlılığa ulaşmamıştır.

Sözel Olmayan İpuçlarını Algılama Becerilerinin Cinsiyet Düzeyinde Gruplar Arası Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan ÖG olan ve NGG çocukların

Tablo 2. Sözel Olmayan İletişim İpuçlarını Algılama Becerilerinin Gruplar Arası Karşılaştırılması

Alt alanlar	Grup	N	Ort.	S	F	p	η^2
Yüz ifadeleri	ÖG	60	17.03	3.08	16.64	.000	.12
	NGG	60	19.05	2.26			
Hareket/duruş	ÖG	60	5.91	1.39	24.64	.000	.17
	NGG	60	7.00	0.95			
Ses tonları	ÖG	60	6.81	2.01	28.55	.000	.19
	NGG	60	8.65	1.73			
Sosyal hikâyeler	ÖG	60	7.93	1.86	23.87	.000	.16
	NGG	60	9.46	1.55			

Tablo 3. Sözel Olmayan İletişim İpuçlarını Algılama Becerilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Gruplar Arası Karşılaştırılması

Sınıf	Alt alanlar	Grup	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>S</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
3.sınıf	Yüz ifadeleri	ÖG	20	15.65	3.93	17.70	.000	.31
		NGG	20	19.80	1.98			
	Hareket/duruş	ÖG	20	5.05	1.31	27.28	.000	.41
		NGG	20	7.00	1.02			
	Ses tonları	ÖG	20	6.00	1.48	38.13	.000	.50
		NGG	20	8.90	1.48			
Sosyal hikayeler	ÖG	20	7.10	1.97	16.39	.000	.30	
	NGG	20	9.40	1.60				
4.sınıf	Yüz ifadeleri	ÖG	20	17.40	2.21	1.38	.247	.03
		NGG	20	18.25	2.35			
	Hareket/duruş	ÖG	20	5.75	1.11	10.37	.003	.21
		NGG	20	6.85	1.03			
	Ses tonları	ÖG	20	7.30	2.07	9.61	.004	.20
		NGG	20	9.10	1.55			
Sosyal hikayeler	ÖG	20	7.75	1.51	11.84	.001	.23	
	NGG	20	9.45	1.60				
5.sınıf	Yüz ifadeleri	ÖG	20	18.05	2.43	1.98	.167	.05
		NGG	20	19.10	2.26			
	Hareket/duruş	ÖG	20	6.95	1.05	.45	.505	.01
		NGG	20	7.15	0.81			
	Ses tonları	ÖG	20	7.15	2.23	1.43	.238	.03
		NGG	20	7.95	1.98			
Sosyal hikayeler	ÖG	20	8.95	1.66	1.39	.245	.03	
	NGG	20	9.55	1.53				

Tablo 4. Sözel Olmayan İletişim İpuçlarını Algılama Becerilerinin Cinsiyetlerine Göre Gruplar Arası Karşılaştırılması

Cinsiyet	Değişken	Grup	<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>S</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Kız	Yüz ifadeleri	ÖG	27	17.48	2.29	9.40	.003	.14
		NGG	30	19.40	2.41			
	Hareket/duruş	ÖG	30	5.62	1.11	27.75	.000	.33
		NGG	30	7.06	0.94			
	Ses tonları	ÖG	27	6.62	1.73	27.74	.000	.33
		NGG	30	9.00	1.66			
Sosyal hikayeler	ÖG	27	7.77	2.06	14.98	.000	.21	
	NGG	30	9.63	1.54				
Erkek	Yüz ifadeleri	ÖG	33	16.66	3.60	7.31	.009	.10
		NGG	30	18.70	2.08			
	Hareket/duruş	ÖG	33	6.15	1.56	5.52	.022	.08
		NGG	30	6.93	0.98			
	Ses tonları	ÖG	33	6.96	2.22	6.80	.011	.10
		NGG	30	8.30	1.76			
Sosyal hikayeler	ÖG	33	8.06	1.71	8.86	.004	.12	
	NGG	30	9.30	1.57				

SOİAB değerlendirme aracından aldıkları puanların cinsiyet düzeyinde karşılaştırmaları Tablo 4'te verilmiştir. Yüz ifadeleri ($F_{1,55} = 9.40, p < .01, \eta^2 = .14$), hareket/duruş ($F_{1,55} = 27.75, p < .001, \eta^2 = .33$), ses tonları ($F_{1,55} = 27.74, p < .001, \eta^2 = .33$) ve sosyal hikâyeler ($F_{1,55} = 14.98, p < .001, \eta^2 = .21$) alt alanlarda ÖG olan kız çocukları, NGG kız çocuklarından anlamlı olarak daha düşük puanlar almışlardır. Anlamlı farklılıklara ilişkin etki büyüklüklerinin ise oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, yüz ifadeleri ($F_{1,61} = 7.31, p < .01, \eta^2 = .10$), hareket/duruş ($F_{1,61} = 5.52, p < .05, \eta^2 = .08$), ses tonları ($F_{1,61} = 6.80, p < .05, \eta^2 = .10$) ve sosyal hikâyeler ($F_{1,61} = 8.86, p < .01, \eta^2 = .12$) alt alanlarında ÖG olan erkek çocukların aldıkları puanların, NGG erkek çocuklarından anlamlı olarak daha düşük olduğu bulunmuştur.

Tartışma

Bu araştırmada öğrenme güçlüğü olan ve normal gelişim gösteren çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri arasındaki farklılıkların incelenmesi amaçlanmıştır. Değerlendirmede araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan SOİAB değerlendirme aracı kullanılmıştır. Öğrenme güçlüğü olan ve normal gelişim gösteren çocukların sözel olmayan ipuçlarını algılama becerileri grup, sınıf ve cinsiyet düzeyinde karşılaştırılmıştır.

İlk olarak, grupların yüz ifadeleri, hareket/duruş, ses tonları ve sosyal hikâyelerle ifade edilen sözel olmayan ipuçlarını algılama becerileri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada öğrenme güçlüğü olan çocukların, sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerilerinde tüm alt alanlarda, normal gelişim gösteren çocuklardan anlamlı olarak daha yetersiz bir performans sergiledikleri görülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgular alanyazında bildirilen ilgili çalışmaların bulguları ile uyumludur (Bryan 1977; Dimitrovsky ve ark., 1998; Jackson ve ark., 1987; Most ve Greenbank, 2000; Nabuzako ve Smith, 1999; Petti ve ark., 2003). Örneğin; Bryan (1977) çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerilerini değerlendirdiği çalışmada öğrenme güçlüğü olan çocukların, normal gelişim gösteren çocuklardan anlamlı olarak daha başarısız olduklarını bulmuştur. Bir başka çalışmada Axelrod (1982), öğrenme güçlüğü olan çocukların yüz ifadeleri ve hareket/duruşlarla aktarılan sözel olmayan ipuçlarını yorumlamada normal gelişim gösteren akranlarından daha yetersiz olduklarını göstermiştir. Aynı şekilde, Petti ve arkadaşları (2003) çalışmalarında öğrenme güçlüğü olan çocukların, yüz ifadeleri ve hareket/duruşlarla aktarılan sözel olmayan ipuçlarını yorumlama becerilerinde normal gelişim gösteren akranlarından anlamlı olarak daha düşük bir performans gösterdiklerini bulmuşlardır. Öğrenme güçlüğü olan ço-

cukların sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerinde yaşadıkları problemlerin nörolojik bozukluklar, dikkat ve görsel-işitsel algı problemleri ve bilgi işleme süreçlerindeki yetersizlikleri ile ilişkili olabileceği ifade edilmektedir (Bender, 2008; Bryan, 1977; Lerner, 2001; Pierangelo ve Giuliani, 2006). Gruplar arasındaki farkların etki büyüklükleri incelendiğinde ise hareket/duruş, ses tonları ve sosyal hikâyeler alt alanlarında gruplar arasındaki farkların etki büyüklüklerinin yüksek düzeyde (sırasıyla .17, .19 ve .16), yüz ifadeleri alt alanında ise orta düzeyde (.12) olduğu görülmüştür. Bu sonuç, öğrenme güçlüğü faktörü ile sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerinin yüksek düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir. Yüz ifadelerindeki etki büyüklüğünün diğer alt alanlara göre orta düzeyde öğrenme güçlüğü ile ilişkili olmasının, yüz ifadelerindeki sözel olmayan ipuçlarının hareket/duruş ve ses tonlarındaki sözel olmayan ipuçlarından daha belirgin olması ile açıklanabileceği düşünülmüştür (Bryan, 1977; Weiss, 1984).

Bu çalışma kapsamında öğrenme güçlüğü olan çocukların en düşük performansı ses tonları alt alanında gösterdikleri görülmüştür. Bu bulgu önceki çalışmaların sonuçları ile uyumludur (Axelrod, 1982; Bryan, 1977; Most ve Greenbank, 2000; Petti ve ark., 2003; Sprouse ve ark., 1998). Örneğin, Bryan'ın (1977) çalışmasında öğrenme güçlüğü olan çocuklar ses tonları ile aktarılan ipuçlarını algılamada hareket/duruşlarla aktarılan ipuçlarını algılamaya göre anlamlı olarak daha çok zorlanmışlardır. Ses tonları alt alanı iki grubun performansları arasındaki farklılıkların en yüksek olduğu alt alan olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan, bazı çalışmalarda ses tonları ile anlatılan ipuçlarını algılamada öğrenme güçlüğü olan çocukların çok düşük performans göstermelerine rağmen, normal gelişim gösteren akranlarından anlamlı olarak farklılaşmadıkları bulunmuştur (Axelrod, 1982; Most ve Greenbank, 2000; Petti ve ark., 2003; Sprouse ve ark., 1998). Ancak bu çalışmalarda dikkati çeken nokta, normal gelişim gösteren çocukların da ses tonları alanında diğer alt alanlara göre daha çok zorlandıkları ve başarısız olduklarıdır. Bu durumun, bazı çalışmaların (Axelrod, 1982; Bryan, 1977) kullandıkları ses tonları alt alanlarını değerlendirme yöntemleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. İlgili çalışmalarda, sesler normal yaşamdan farklı olarak, kesik kesik veya karışık bir sıra ile sunulmakta ve çocukların bu şekilde sunulan sesler ile aktarılan sözel olmayan ipuçlarını algılamaları beklenmektedir. Bu ise araştırmacılar tarafından da ifade edildiği gibi oldukça zor bir görevdir ve normal gelişim gösteren çocukların da bu görevi başarıyla gerçekleştirememeleri beklenen bir durumdur. Bu çalışmada kullanılan yöntemde ise sesler, duyguları ifade edecek vurgu ve tonlamalarla normal bir şekilde sunulmuştur. Dolayısıyla, normal gelişim gösteren çocukların duyguları tanıyabilmeleri çok daha kolay olmuş, öğrenme güçlüğü olan

çocukların ise sadece işitsel olarak sunulan ifadelerdeki vurgu ve tonlamalar gibi sözel olmayan ipuçlarını tanıma yetersizlikleri ön plana çıkmıştır.

Araştırmanın ikinci sorusunda farklı sınıf düzeylerindeki öğrenme güçlüğü olan ve normal gelişim gösteren çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri karşılaştırılmıştır. Sonuçlara göre üçüncü sınıfa devam eden öğrenme güçlüğü olan çocuklar tüm alanlarda akranlarından anlamlı olarak daha düşük bir performans göstermişlerdir. Gruplar arasındaki farklılıklar her bir alt alanda oldukça yüksektir ve farklılıklara ilişkin etki büyüklükleri üçüncü sınıfların akranlarına göre gösterdikleri düşük performansın .30-.50 oranında öğrenme güçlüğü ile açıklanabileceğini göstermektedir. Dördüncü sınıfa devam eden öğrenme güçlüğü olan çocuklar ise sadece yüz ifadeleri alt alanındaki sözel olmayan ipuçlarını algılamada akranlarından anlamlı olarak farklılaşmamıştır. Ancak, hareket/duruş, ses tonları ve sosyal hikâyeler alt alanlarındaki sözel olmayan ipuçlarını algılamada akranlarına göre anlamlı olarak daha yetersiz oldukları görülmüştür. Gruplar arasındaki farklılıklara ilişkin etki büyüklükleri incelendiğinde ise dördüncü sınıf düzeyinde gruplar arasındaki farklılıkların, üçüncü sınıf düzeyindeki kadar güçlü olmadığını, ancak .20 ile .23 arasında değişen değerler ile hala yüksek düzeyde öğrenme güçlüğü ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer olarak, beşinci sınıfta öğrenme güçlüğü olan çocukların akranları düzeyinde bir performans gösterdikleri ve grupların aldıkları puanlar arasındaki farklılıkların hiç bir alt alanda anlamlılığa ulaşmadığı görülmüştür. Elde edilen bulgular, öğrenme güçlüğü olan çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerilerinde okul hayatlarının ilk yıllarında akranlarından daha düşük bir performans göstermelerine rağmen, ilerleyen okul yıllarında ve süreç içerisinde gelişme gösterdikleri ve akranları ile benzer düzeylere ulaştıklarını göstermiştir. Bu süreçte öğrenme güçlüğü olan çocukların akranları düzeyindeki bir performansı ilk olarak yüz ifadeleri ile aktarılan sözel olmayan ipuçlarını algılamada gösterdikleri dikkati çekmektedir. Üçüncü sınıf düzeyinde gruplar arasındaki farklılıkların en az yüz ifadeleri alt alanında olması ve dördüncü sınıfa ulaşıldığında ise farkın tamamen ortadan kalkması bu sonucu desteklemektedir. Beşinci sınıfa ulaştıklarında ise tüm alanlardaki sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılamada akranları kadar başarılı olabilmektedirler. Yıllar içerisinde giderek artan akranlarıyla ve diğerleriyle gerçekleştirdikleri etkileşim deneyimlerinin bu sonuçta etkili olduğu düşünülmektedir. Öğrenme güçlüğü olan çocukların çevreleriyle olan etkileşimleri artıkça duygu durumlarına ilişkin sözel olmayan ipuçlarını algılamadaki becerileri gelişmekte ve akranlarıyla aralarındaki fark azalarak, becerileri benzer seviyelere ulaşabilmektedir

(Agaliotis ve Kalyva, 2008; Bloom ve Heath, 2009; Holder ve Kirkpatrick, 1991). Bu durum öğrenme güçlüğü olan çocukların sosyal becerilerinin geliştiğini ve onların sosyal algılarını geliştirme becerilerine sahip olduklarını göstermektedir (Jackson ve ark., 1987). Diğer taraftan, normal gelişim gösteren çocukların sınıf düzeyi temelindeki performansları incelendiğinde, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfta aldıkları puanların birbirine çok yakın olduğu dikkati çekmektedir. Bu sonuçlar; normal gelişim gösteren çocukların en azından sözel olmayan ipuçları ile aktarılan temel duyguları algılama becerilerini, üçüncü sınıf veya öncesinde büyük ölçüde tamamlamış olduklarını; buna karşın, öğrenme güçlüğü olan çocukların akranlarının üçüncü sınıfta ulaşmış oldukları düzeye ancak beşinci sınıfta ulaşabildiklerini göstermektedir. Elde edilen bu bulgu, öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilerin beşinci sınıfa kadar olan dönemde sözel olmayan ipuçlarını algılama yetersizliklerine bağlı olarak birçok olumsuz deneyim yaşayabileceklerini ve sosyal beceri gelişimlerini olumsuz etkileyebileceğini göstermesi nedeniyle dikkatle değerlendirilmelidir.

Alanyazında yaşınl sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılamaya olan etkisine yönelik bildirilen sonuçlar genel olarak bu çalışmadan elde edilen bulguları desteklemektedir. Her ne kadar bazı çalışmalarda (Dimitrovsky ve ark., 1998; Jackson ve ark., 1987) iki grup arasındaki farkın ilerleyen yaşlarda da devam ettiğini gösteren bulgular elde edildiyse de çok sayıdaki çalışmada, öğrenme güçlüğü olan çocukların sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerinin, yaşları arttıkça akranlarıyla benzer bir seviyeye ulaştığı görülmüştür (Bloom ve Heath, 2009; Holder ve Kirkpatrick, 1991; Sisterhan ve Gerber, 1989). Örneğin, Sisterhan ve Gerber'in (1989) 14, 16 ve 18 yaşlarında öğrenme güçlüğü olan ve normal gelişim gösteren çocuklarla yaptıkları çalışmalarında da iki grubun sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri arasındaki farkın yaşla birlikte kaybolduğu görülmüştür. Dimitrovsky ve arkadaşlarının (1998) çalışmalarında da yaşınl öğrenme güçlüğü olan çocukların yüz ifadeleri ile aktarılan duyguları tanıma becerilerinde kısmi bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Öğrenme güçlüğü olan çocukların yaşı büyüdükçe korku ve tikslenme duygularını tanımadada daha küçük yaştaki öğrenme güçlüğü olan çocuklardan daha başarılı bir performans elde ettikleri belirlenmiştir. Bloom ve Heath (2009) tarafından 12-16 yaş grubunda olan çocuklarla gerçekleştirilen diğer bir çalışmada ise öğrenme güçlüğü olan çocukların yüz ifadeleri ile aktarılan duygu durumlarını algılamada normal gelişim gösteren akranlarından farklılaşmadıkları bulunmuştur. Benzer şekilde, Holder ve Kirkpatrick (1991) 8-10 ve 11-15 yaş arası öğrenme güçlüğü olan ve olmayan çocukların performanslarını karşılaştırdıkları çalışmalarında öğrenme güçlüğü olan çocukların akranlarına

göre daha düşük performans gösterdiklerini, ancak yaşın anlamlı bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır. Her ne kadar bu çalışmalarda öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları ile benzer performans göstermeye başladıkları yaşlar değişse de, bu durum, çalışmalarda sunulan görevlerdeki zorluk düzeyinin farklılaşması ile açıklanabilmektedir.

Araştırmanın üçüncü sorusunda öğrenme güçlüğü olan ve normal gelişim gösteren çocukların cinsiyetlerine göre sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerileri karşılaştırılmıştır. Sonuçlara göre tüm alanlarda, öğrenme güçlüğü olan kız çocukların normal gelişim gösteren kız çocuklarından; öğrenme güçlüğü olan erkek çocukların da normal gelişim gösteren erkek çocuklarından, anlamlı olarak daha başarısız oldukları bulunmuştur. Kız çocuklarının hareket/duruş, ses tonları ve sosyal hikayeler alt alanlarında aldıkları puanlar arasındaki anlamlı farklılıklara ilişkin etki büyüklüklerinin (.14 ile .33 arasında) oldukça yüksek olduğu dikkati çekmiştir. Bu sonuç, kız çocuklarının sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerilerindeki yetersizliklerin yüksek düzeyde öğrenme güçlüğü ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer olarak, öğrenme güçlüğü olan erkek çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerilerinin, normal gelişim gösteren akranlarından anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir. Ancak, etki büyüklüklerine bakıldığında erkek çocuklarının sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerindeki yetersizliklerinin, öğrenme güçlüğü ile orta düzeyde (.08-.12) ilişkili olduğu bulunmuştur.

Bu sonuçların, öğrenme güçlüğü'nün erkeklerde kızlara göre daha sık görülmesinin nedenlerini açıklamaya yönelik varsayımlarla desteklenebileceği düşünülmektedir. Bu varsayımlar genel olarak cinsiyete ilişkin biyolojik farklılıklar ve toplumun cinsiyete göre beklentilerinin farklılaşması üzerinedir. Biyolojik ve sosyalleştirme uygulamalarındaki farklılıklar (Raffaelli ve Ontai, 2004; Stockard, 2006; Tuna, 2008) temelinde erkek çocukları daha dışa dönük ve agresif davranışlar gösterme eğiliminde iken kız çocukları daha içe dönük ve pasif davranışlar sergilerler ve bu durum kız çocuklarının yaşadıkları öğrenme güçlüklerinin daha az dikkat çekmesine ve dolayısıyla tanı almalarının engellenmesine neden olabilmektedir (Bender, 2008; Lerner, 2001). Benzer nedenlerle, öğretmenler de kız çocuklarını özel eğitim değerlendirme sürecine daha az yönlendirme eğilimindedirler (Anderson, 1997; Asan-Tezer, 2006). Dolayısıyla tanı alan kız çocukları genellikle daha ileri düzeyde öğrenme güçlüğü yaşayan çocuklar olmaktadır (Bender, 2008; Lerner, 2001; Pierangelo ve Giuliani, 2006). Bu temelde, çalışmada yer almış kız çocuklarının da öğrenme güçlüklerini daha ileri düzeyde yaşadıkları varsayılmakta ve bu ise onların sözel olmayan ipuçları-

nı algılamada öğrenme güçlüğü olan erkek çocuklarına göre daha başarısız olmalarını kısmen açıklamaktadır.

Çalışmanın, sonuçlar değerlendirilirken göz önünde bulundurulması gereken bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, çalışmada öğrenme güçlüğü olan çocukların sözel olmayan ipuçları ile aktarılan duygu durumlarını algılama becerilerini etkileyebilecek yaş, sınıf düzeyi ve cinsiyet faktörlerinin dışındaki diğer faktörlerin (örn., anne-baba eğitim düzeyi, ev ve sınıf ortamına ilişkin özellikler, öğretmen yeterlikleri, destek süreçleri vb.) göz önünde bulundurulmamasıdır. Bu nedenle, ileride yapılacak çalışmaların bu faktörlerin de etkilerini inceleyecek veya kontrol altında tutacak şekilde tasarlanması önerilmektedir. İkincisi, çocukların sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerindeki yetersizliklerin problem oluşturup oluşturmadığı veya ne tür ve ne düzeydeki problemlere neden olabileceğinin incelenmemesidir. İleriki çalışmalarda öğrenme güçlüğü olan çocukların iletişim başlatma sayıları, iletişim cevaplama şekilleri, oyun becerileri, yardım arama davranışları ve içinde buldukları gruplardaki sosyometrik statülerinin sözel olmayan ipuçlarını algılama becerileri ile ilişkili olarak incelenmesi önerilmektedir. Üçüncüsü, bu çalışmada sözel olmayan ipuçları ile sunulan duygu durumları, alt alanlarda birbirinden bağımsız şekilde sunulmuştur. Bu durum, çocukların günlük yaşamda kişilerle birebir etkileşimde oldukları, yani yüz ifadeleri, hareket/duruş ve ses ile aktarılan tüm ipuçlarına aynı anda maruz kaldıkları durumlardan farklıdır. Ancak, teknolojik gelişmelerle birlikte telefon, e-posta, bilgisayarla iletişim kurma gibi durumların hayatımızdaki yeri düşünüldüğünde araştırmada kullanılan modelin geçerli olduğu düşünülmektedir. İleride yapılacak çalışmalarda bu durum göz önünde bulundurularak, tüm alanlardaki ipuçlarının aynı anda sunulduğu çalışma desenleri ile öğrenme güçlüğü olan çocukların bu alanda güçlük yaşayıp yaşamadıkları incelenebilir. Son olarak, bu çalışmada sadece sınırlı bir yaş grubu (9-11 yaş) ile çalışılmıştır. Sözel olmayan ipuçlarını algılama becerilerinin yaşlara göre nasıl bir gelişimsel süreç izlediğini görmek için benzer çalışmaların farklı yaş grupları ile tekrarlanması önerilmektedir.

Son olarak, çalışmanın sonuçlarının uygulamalara yönelik de önemli bir öneri sunduğu düşünülmektedir. Bu ise, öğrenme güçlüğü olan çocuklara, ailelerine ve öğretmenlerine yönelik öğretim programlarının hazırlanmasıdır. Sonuçlar, öğrenme güçlüğü olan çocukların akranlarının üçüncü sınıfta ulaşmış oldukları sözel olmayan ipuçlarını algılama düzeyine ancak beşinci sınıfta ulaşabildiklerini göstermiştir. Bu nedenle, öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilerin erken dönemde müdahale programları ile desteklenmesi, yaşamları olası olumsuz sosyal durumların ve sosyal beceri yetersizliklerinin engellenebilmesi açısından son derece önemlidir. Sos-

yal beceriler ile akademik başarı arasındaki güçlü ilişki göz önünde bulundurulduğunda, sosyal becerilerin geliştirilmesine yönelik böyle bir müdahalenin akademik performansı da olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Bu süreçte, ek olarak, öğretmenlerin ve ailelerin öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların yaşadıkları sosyal beceri yetersizliklerine yönelik bilgilendirilmeleri ve desteklenmeleri de var olan problemlerin belirlenmesi ve müdahale programlarının zamanında ve etkili bir şekilde sürdürülebilmesi açısından önemlidir. Bu açıdan, çalışmadan elde edilen sonuçların çocukların sözel olmayan ipuçlarını algılama becerileri hakkında bilgi sağlayarak alanda yapılacak diğer çalışmalara ve oluşturulacak programlara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

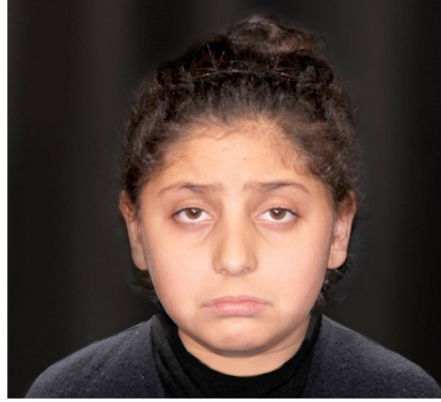
- Agaliotis, I. ve Kalyva, E. (2008). Nonverbal social interaction skills of children with learning disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 29*, 1-10.
- Altıntaş, E. (2005). *Beden dili-sözsüz iletişim*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Anderson, K. G. (1997). Gender bias and special education referrals. *Annals of Dyslexia, 47*, 151-162.
- Asan-Tezer, H. (2006). *Ders kitaplarındaki cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Koceli.
- Axelrod, L. (1982). Social perception in learning disabled adolescents. *Journal of Learning Disabilities, 15*, 610-613.
- Bauminger, N., Edelsztein, H. S. ve Morash, J. (2005). Social information processing and emotional understanding in children with LD. *Journal of Learning Disabilities, 38*, 45-61.
- Bender, W. N. (2008). *Learning disabilities: Characteristics, identification, and teaching strategies (6. baskı)*. Boston: Pearson Education.
- Bloom, E. ve Heath, N. (2009). Recognition, expression and understanding facial expressions of emotion in adolescents with nonverbal and general learning disabled. *Journal of Learning Disabilities, 43*(2), 180-192.
- Bryan, T. (1977). Learning disabled children's comprehension of nonverbal communication. *Journal of Learning Disabilities, 10*, 36-41.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (12. baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün E. Ö., Karadeniz Ş. ve Demirel F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri (13. baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Carlson, C. I. (1987). Social interaction goals and strategies of children with LD. *Journal of Learning Disabilities, 20*, 306-311.
- Cartledge, G. (2005). Learning disabilities and social skills: Reflections. *Learning Disability Quarterly, 28*, 179-181.
- Denham, S. S., Zoller, D. ve Couchoud, E. A. (1994). Socialization of preschoolers' emotion understanding. *Developmental Psychology, 30*, 928-936.
- Dimitrovsky, L., Spector, H., Levy-Shiff, R. ve Vakil, E. (1998). Interpretation of facial expressions of affect in children with learning disabilities with verbal or nonverbal deficits. *Journal of Learning Disabilities, 31*, 286-292.
- Dökmen, Ü. (1986). *Yüz ifadeleri konusunda verilen eğitimin duygusal yüz ifadelerini teşhis etme becerisi ve iletişim çatışmalarına girme eğilimi üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Flanagan, D. P. Ortiz, S. O. ve Alfonso, V. C. (2011). Essentials of cross-battery assessment. A. S. Kaufman ve N. L. Kaufman, (Ed.), *Expert advice on identifying specific learning disabilities (3. baskı)*. Canada: John Wiley and Sons, Inc.
- Fletcher, J. M. (1989). Nonverbal learning disabilities and suicide: Classification lead stop revention. *Journal of Learning Disabilities, 22*, 176-179.
- Friend, M. ve Davis, T. L. (1993). Appearance-reality distinction: Children's understanding of the physical and affective domains. *Developmental Psychology, 29*, 907-914.
- Goldin-Meadow, S. (2000). Beyond words: The importance of gesture to researchers and learners. *Child Development, 71*, 231-239.
- Green, S. B. ve Salkind, N. J. (2005). *Using SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and understanding data (4. baskı)*. Upper Saddle River, USA: Pearson.
- Hetherington, E. M. ve Parke, R. D. (1993). *Child psychology: A contemporary view point. (4. baskı)*. New York: Monotype Composition Company.
- Holder, H. B. ve Kirkpatrick, S. W. (1991). Interpretation of emotion from facial expressions in children with and without learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities, 24*, 170-177.
- Jackson, S. C., Enright, R. D. ve Murdock, J. Y. (1987). Social perception problems in learning disabled youth: Developmental lag versus perceptual deficit. *Journal of Learning Disabilities, 20*, 361-364.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi (20. baskı)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavale, K. ve Forness, S. R. (1996). Social skill deficits and LD: A meta analysis. *Journal of Learning Disabilities, 26*, 226-237.
- Kırcaali-Iftar, G. (1998). Bilimsel araştırma yöntemleri. *Yayınlanmamış ders notları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Lerner, J. W. (2000). *Learning disabilities: Theories, diagnosis and teaching strategies (8. baskı)*. Boston: Houghton and Mifflin Company.
- Meadan, H. ve Halle, J. W. (2004). Social perceptions of students with learning disabilities who differ in social status. *Learning Disabilities Research and Practice, 19*, 71-82.
- Nabuzoka, D. ve Smith, P. K. (1999). Distinguishing serious and playful fighting by children with LD and nondisabled children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40*, 883-890.
- Nowicki, S. ve Duke, M. P. (1992). The association of children's nonverbal decoding abilities with their popularity, locus of control, and academic achievement. *The Journal of Genetic Psychology, 153*, 385-393.
- Nowicki, S. ve Duke, M. P. (1994). Individual differences in the nonverbal communication of affect: The diagnostic analysis of nonverbal accuracy scale. *Journal of Nonverbal Behavior, 18*, 9-33.
- Most, T. ve Greenbank, A. (2000). Auditory, visual and auditory-visual perception of emotions by adolescents with and without learning disabilities, and their relationship to social skills. *Learning Disabilities Research and Practice, 5*(4), 171-178.
- Petti, V. L., Voelker, S. L., Share, D. L. ve Hayman-Abello, S. E. (2003). Perception of nonverbal emotion cues by children with nonverbal learning disabilities. *Journal of Develop-*

- mental and Physical Disabilities, 15, 23-36.*
- Pierangelo, R. ve Giuliani, G. (2006). *Learning disabilities: A practical approach to foundations, assessment, diagnosis, and teaching*. Boston: Pearson Company.
- Raffaelli, M. ve Ontai, L. L. (2004). Gender socialization in Latino/a families: Results from two retrospective studies. *A Journal of Research, 50, 287-299.*
- Reiff, H. B. ve Gerber, P. J. (1990). Cognitive correlates of social perception in students with LD. *Journal of Learning Disabilities, 23, 260-262.*
- Shaffer, D. R. (1996). *Developmental psychology: Childhood and adolescence (4. baskı)*. USA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Sisterhen, D. H. ve Gerber, P. J. (1989). Auditory, visual, and multisensory nonverbal social perception in adolescents with and without learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities, 22, 245-249.*
- Sprouse, C. A., Hall, C.W., Webster, R. E. ve Bolen, L. M. (1998). Social perception in students with learning disabilities and attention deficit/hyperactivity disorder. *Journal of Nonverbal Behaviour, 22, 125-134.*
- Stockard, J. (2006). Handbook of the Sociology of Gender. J. Saltzman-Chafetz, (Ed.), *Gender socialization* içinde (215-227). NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Tronick, E. Z. (1989). Emotions and emotional communications in infants. *American Psychologist, 44, 112-119.*
- Tuna, M. (2008). *İlköğretim çağındaki çocukların sosyalleşmesinde popüler kültürün rolü (Isparta örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tur-Kaspa, H. ve Bryan, T. H. (1994). Social information processing skills of students with LD. *Learning Disabilities Research and Practice, 9, 12-23.*
- Tur-Kaspa, H. ve Bryan, T. H. (1996). Social attributions of student with LD. *Exceptionality, 4, 229-243.*
- Vaughn, S., Elbaum, B. F. ve Schumm, J. S. (1996). The effect so inclusion on the social functioning of students with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities, 29(6), 598-608.*
- Yıldırım, S. (1999). *Zihin engelli çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma durumlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Walden, T. A. ve Baxter, A. (1989). The effect of context and age on social referencing. *Child Development, 65, 606-621.*
- Weiss, E. (1984). Learning disabled children's understanding of social interactions of peers. *Journal of Learning Disabilities, 17, 612-615.*
- Wendorf, J. H., Kaloi, L., Cortiellaand, C. ve Tanner, D. (2011). *National Center for Learning Disabilities*. 24 Şubat 2013, http://illinoiscte.org/PDF/research_and_reports/state_of_learning_disabilities.pdf
- Whiting, P. R. ve Robinson, G. L. (2002). The interpretation of emotion from facial expression for children with irilen syndrome. *7th International Irlen Conference*, July, Vancouver - Canada.

EK 1. SOİAB - Yüz İfadeleri Alt Alanı'nda Yer Alan Madde Örnekleri

Mutlu

Üzgün

Kızgın

Şaşkın